

Политики и мерки срещу преждевременното напускане на училище в Република България

НАЦИОНАЛНО ПРОУЧВАНЕ

1. Въведение

Настоящото национално проучване по проект: Entrepreneurship Practice Firms Schools – Innovative education and training solution to early school leavers (Учебните предприятия в училище – иновативно образователно решение срещу ранното напускане на училище) представя основните политики, приоритети и мерки в приетата от Министерски съвет **Стратегия за намаляване на дела на преждеременно напусналите образователната система и Плана за действие за нейното реализиране**. Изведена е **добрата практика на СОУ Асен Златаров, гр. Шабла** в решаването на проблема за задържане на учениците в образователната система чрез предоставяне на възможности за професионално обучение и обучение по предприемачество чрез учебно предприятие /УП/. Като част от проучването са включени и резултатите от анонимна **анкета**, проведена в същото училище с ученици, които не са участвали в обучение чрез УП.

България е една от първите държави в ЕС, която освен, че отчита съществуването на проблема с преждевременното напускане на училище, е разработила специални политики за намаляване на дела на преждеременно напусналите училище и планира постигане на намаляването на този дял до 11% към 2020 година. През 2013 г. е приета национална **Стратегия за намаляване дела на преждеременно напусналите образователната система (2013 – 2020) и План за действие, който е неразделна част от нея**. Планът за действие включва мерки за превенция, интервенция и компенсиране на проблема с преждеременно напусналите образователната система и се актуализира и допълва ежегодно. Важен момент в Стратегията е създаването на **Координационен механизъм** за реализация и контрол на изпълнението на плана за действие, тъй като проблемът е свързан с работата на различни министерства и други заинтересовани страни.

Преждевременното напускане на училище в България е свързано с комплексни причини, които са основно от социално-икономически характер. В периода на началното образование непосещаването на училище или напускането му в голяма степен са свързани със семейни и общностни причини. В по-високите етапи на образование освен тези фактори въздействат и средата, в която попадат младите хора, липсата на добре подготвени педагози, които да работят с тях, липса на допълнителна квалификация при учителите за справяне с младежи, демотивирани да участват в образователния процес. Заедно с тези фактори сериозно влияние оказват и слабите резултати в училище в следствие на недоброто владение на официалния език и програмите за обучение, които са остарели и не отчитат в достатъчна степен възможностите на учениците да се справят с учебния материал. Последното важи не само за ромската и турската общности, но и за децата в семейства с по-нисък социален статус и по-ниска степен на образование.

В последните години в България проблемите с ранното напускане или непосещаване на училище се решават с помощта на различни проекти, финансирани в изминалия програмен период основно в рамките на Европейския социален фонд. В следващия

период основната интервенция ще бъде в рамките на новата оперативна програма „Наука и образование за интелигентен растеж“.

Стратегия за намаляване дела на преждевременно напусналите училище (ПНУ) - 2013-2020 г. ще продължи да действа и през следващия програмен период за постигане на целта на „Стратегическата рамка на Национална програма за развитие на Република България „България 2020“ за повишаване на жизнения стандарт чрез конкурентоспособно образование и обучение, създаване на условия за качествена заетост и социално включване и гарантиране на достъпно и качествено здравеопазване. **Националната програма за развитие „България 2020“** обхваща пълния комплекс от действия на държавата в областта на социално-икономическото развитие, като същевременно определя мястото на мерките за постигане на националните цели, чието реализиране е заложено в Националната програма за реформи, Конвергентната програма и всички действащи стратегически и програмни документи.

Стратегията за намаляване дела на преждевременно напусналите образователната система (2013-2020) е обвързана с политики и цели, заложи в ключови европейски документи и инициативи в областта на намаляването на дела на преждевременно напусналите образователната система: „Младежта в действие“, „Програма за нови умения и работни места“ и „Европейска платформа срещу бедността“.

Стратегията отчита необходимостта от широкообхватни политики и мерки, насочени към осигуряване на успешен преход между различните степени на образование, гъвкави и успешни възможности за преждевременно напусналите да продължат обучението си с цел придобиване на ключови компетентности, разнообразни форми на обучение, признаване и валидиране на резултати от неформално обучение и информално учене.

Стратегията е изцяло в съответствие с Препоръката на Съвета на Европейския съюз от 28 юни 2011 г., засягаща политиките за намаляване на преждевременно напускане на училище (2011/С 191/01), както и със стратегическата рамка на ЕС за сътрудничество в областта на образованието и обучението.

За целите на стратегията **„отпадане от училище“** е отписването от училище на ученик до 18 годишна възраст преди завършване на последния гимназиален клас, ако лицето не е записано в друго училище.

Стратегията разширява и конкретизира изброените стратегически и нормативни документи в три основни направления:

- ❖ Превенция на преждевременното напускане на училище;
- ❖ Интервенция срещу преждевременното напускане на училище;
- ❖ Компенсиране на преждевременното напускане на училище.

2. Нормативни и стратегически документи

Конституцията на Р България определя правото на всеки български гражданин на образование, гарантира задължителното обучение до 16-годишна възраст и безплатното основно и средно образование в общинските и държавните училища.

Националната стратегия за „Учене през целия живот“ (2014-2020 г.) поставя като свои приоритети:

- формирането на нов образователен подход и иновации в образованието и обучението;
- повишаване на качеството на образованието и обучението;
- осигуряването на образователна среда за равнопоставен достъп до учене през целия живот, за активно социално включване и активно гражданско участие;
- стимулиране на образование и обучение, съобразено с потребностите на икономиката и промените на пазара на труда.

Националната стратегия за младежта (2010-2020 г.), която предвижда мерки за индивидуалното подпомагане на младежи при избора на професия и професионално развитие, както и валидиране на резултатите - признатите на европейско ниво инструменти за самооценка на знания и умения Youthpass и Europass и „доброволческа книжка“.

3. Основни причини за преждевременното напускане на училище

Причините за преждевременното напускане на училище могат да бъдат класифицирани в няколко основни категории.

А: Икономически причини

Безработицата, ниските доходи, пониженият жизнен стандарт и бедността поставят много деца в условия, водещи до повишен риск от отпадане от училище. В резултат на финансовите и икономически затруднения много деца са принудени да помагат на семействата си, което води до нарушаване на участието им в учебния процес. Голям е делът на семействата, които работят в чужбина, като децата са оставени да живеят с баби и дядовци или други роднини, които не контролират ефективно или не насърчават участието на децата в образователната система.

Б: Социални причини

Свързват се с родителска незаинтересованост, противоречия, конфликти, напрежение и кризи в семейството, отрицателно въздействие на домашната среда, функционална неграмотност или ниско образование на родителите, непълни семейства, деца и ученици в риск от извършване на противообществени прояви, ученици с поведение, което е трудно или е в конфликт със закона, домашно насилие, незачитане правото на избор на децата, налагането на строги наказания.

Съществено влияние, свързано с преждеременно напускане на училище, биха могли да имат и рисковите неформални групи или приятелската среда на децата и младежите.

В: Образователни причини

Обхващат широк кръг проблеми: трудности в усвояването на учебното съдържание, слабости в методиката на преподаване и в организацията на обучението. Образователните причини са свързани и с начина на оценяване, квалификацията на учителите, навиците за учене, негативни нагласи на участниците в образователния процес и липсата на мотивация, качеството на учебниците. Големият брой отсъствия, липсата на достатъчно ефективна система за контрол върху начина на воденето и отчитането им, влошената

дисциплина, насилието и агресията в училище, ниските образователни резултати са също вътрешни за училищните процеси. Взаимоотношенията в детската градина и училището, неразвитото кариерно ориентиране и консултиране, неподходящият избор на училище и непривлекателността на професионалното образование и обучение са също сред важните образователни причини за преждевременното напускане на училище.

Недостатъчно ефективно се използва потенциалът на учителите, педагогическите съветници и училищните психолози при оказването на психолого-педагогическа подкрепа в превенцията за напускане на училище.

Г: Етнокултурни причини

Етнокултурното многообразие в съвременната българска образователна система се изразява в специфичните етнически, религиозни и езикови измерения. Силно действащите вътрешно групови норми и натискът на етнокултурните традиции сред уязвими етнически общности и групи предопределят специфичните причини за преждевременното напускане на училище: отсъствие на познавателна мотивация, ниска степен на готовност за училище, липсва мотивация на родителите за получаване на образование от децата им и др.

Проучвания и анализи показват, че равнището на записване във всички степени на образование при ромите е много по-ниско в сравнение с всички останали малцинствени групи. Според данни от преброяването през 2011 г. в съвкупността на децата в задължителна училищна възраст (от 7 до 15 години) децата от ромски произход, непосещаващи училище, са 23,2%, децата от турски произход - 11,9%, етническите българи - 5,6% .

Д: Институционални причини

Като такива могат да се квалифицират недостатъчно координираният подход между различните служби и специалисти на национално, регионално, местно и училищно ниво за справяне с преждевременното напускане на училище; недостатъчно ефективният контрол върху управлението и функционирането на политиките за обхващане, задържане и реинтегриране на децата и учениците в образователната система.

Положителната промяна на състоянието изисква прилагането на комплексни мерки и добра координация между институциите от няколко различни сектора на всяко ниво на управление - национално, регионално, местно и училищно.

Основната част от отговорностите за прилагането на националната политика по отношение на задължителното образование е съсредоточена в Министерството на образованието и науката, което е естествен координационен център на междусекторните действия за намаляване на преждевременното напускане на училище.

Е: Причини, свързани със здравния статус

В контекста на политиките за развитие на приобщаващото образование продължава тенденцията за интегриране на децата със специални образователни потребности в общообразователните училища. Рисковете за преждевременното напускане на училище са свързани с недостатъчна подготовка на детските градини и училищата за приобщаване на тези деца. Тук се включват и всички фактори на материалната база, образователната среда, човешките и финансовите ресурси, които не отговарят на изискванията за прилагане на принципите на приобщаващото образование.

Съществен проблем по отношение на изследването на образователните предизвикателства пред децата със специални образователни потребности е дефицитът на точни данни за броя на посещаващите или непосещаващите училище. По данни на Националния статистически институт /НСИ/ от преброяването на населението и жилищния фонд, проведено през 2011 г., броят на децата във възрастовата група 5 - 15 години със степен на увреждане е 7 4061. Според Агенцията за социално подпомагане средногодишно през последното десетилетие във възрастовата група от 0 до 16 години в България на всеки 1000 деца има 3,5 новорегистрирани деца с увреждания.

4. Финансови ресурси за намаляване на преждевременното напускане на училище

В рамките на **Национална програма „За по-пълно обхващане на учениците в задължителна училищна възраст“** (2007-2010 г.) е осигурено държавно финансиране за: закуска и мляко/чай на всеки ученик в I - IV клас и за децата в подготвителните групи и класове.

Националната програма **„С грижа за всеки ученик“** осигурява обучение по български език за деца от подготвителните групи и за ученици от началния и прогимназиалния етап, които срещат затруднения, като предотвратява изоставането, преди това да е повлияло на образователните резултати.

По Национална програма **„Оптимизация на училищната мрежа“** са преведени средства за общините, на чиято територия са закрити училища, за да бъде осигурен достъпът на учениците до образование в други училища. Финансират се дейностите по обучението на ученици в задължителна училищна възраст в защитените училища и в паралелките с по-малък от минималния брой ученици, транспортни разходи за пътуващите деца, за целодневната организация на учебния ден и за столово хранене от I до VIII клас в средишните училища. През учебната 2010/2011 година се въведе целодневна организация на учебния ден за учениците в 1. клас.

16,56% от общия бюджет на Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси“ (2007 -2013 г.) са насочени за осигуряване на значителна подкрепа за ограничаване дела на преждеременно напусналите училище. През 2012 г. са договорени още четири схеми за финансиране на инициативи, свързани с възможности за реинтегриране в образованието на преждеременно напуснали училище в рамките на политиките за учене през целия живот. През 2013 г. е договорена и схема **„Образователна интеграция на децата и учениците от етническите малцинства“**.

Проект „Включващо обучение“ осигурява подкрепяща среда за равен достъп до образование и за отваряне на образователната система.

Проектите „Създаване на благоприятна мултикултурна среда за практическо прилагане на интеркултурно образование и възпитание“, „Интеграция на децата и учениците от етническите малцинства в образователната система“, „Реинтеграция на отпаднали ученици в образователната система“ и „Образователна интеграция на децата и учениците от етническите малцинства“ подпомагат интеграцията, намаляването броя на преждеременно напусналите училище, както и включването в образователната система на необхванатите деца от етническите малцинства.

Кариерното ориентиране и консултиране съдействат за информиран избор на образователен и професионален път от семейството и детето, засилват мотивацията за оставане в училище и придобиване на образователна степен.

В извънкласните и извънучилищните дейности по проект **„Училище за себеутвърждаване и подготовка към европейски хоризонти“ (УСПЕХ)** приоритетно са включени деца с прояви на агресия, с отсъствия, с наложени наказания.

Чрез проект **„Ограмотяване на възрастни“** в курсове за ограмотяване (начален етап) и в курсове за усвояване на учебно съдържание за V, VI и VII клас са включени лица над 16-години.

Проекти като **„Шанс за работа“, „Повишаване възможностите за заетост на безработни лица чрез качествено професионално обучение“, „Нова перспектива“** са насочени към професионално ориентиране и мотивационно обучение на младежи, отпаднали от училище или необхванати от образователната система, и към чиракуване.

5. Социално-икономическите ресурси и намаляване дела на преждевременно напусналите училище

Националната програма за младежта (2011-2015) финансира подпрограма за проекти, свързани с младежки дейности на неправителствени организации за развитие на мрежата от младежки информационно-консултантски центрове. Преки целеви групи по програмата са младежи на възраст от 15 до 29 години, младежки работници и други специалисти. В 31 младежки информационно-консултантски центъра младите хора се насочват към неформално образование, безплатно специализирано консултиране за професионална реализация и личностно развитие, за придобиване на умения за предприемачество, здравословен начин на живот, гражданска активност и др.

6. Физическата среда и преждевременното напускане на училище

Регионалните политики за развитие на мрежата от детски градини и училища гарантират равния достъп до образование на всички деца и ученици в задължителна предучилищна и училищна възраст. Осигуряването на достъпна среда и подходящи условия за обучение, включително и чрез защитените и средищните училища, пряко кореспондира с целите за намаляване дела на преждевременно напусналите. В специалните училища се осигурява достъп до образование на децата със специални образователни потребности, които не могат да се обучават с ресурсно подпомагане в общообразователна среда.

7. Други мерки за превенция и за намаляване на преждевременното напускане на училище

Прилагат се различни форми на обучение - самостоятелна, индивидуална, вечерна, задочна. Разработват се и се прилагат програми за придобиване на ключови компетентности.

Обучението по предприемачество е ключово важно, както по отношение на развиването на една от осемте ключови компетентности, така и е пряко свързано с

подобряването на базовите умения на учениците. Близко 80% от училищата вече провеждат обучение в начален етап, 80 училища обучават учениците от V до VII клас, а в през учебната 2012/2013 година в 36 училища е реализиран профил „Предприемачество и бизнес“ след VII клас.

Училищата прилагат мерки за превенция и преодоляване на отсъствията и на ранното напускане на системата като: изготвяне на стратегия, план за действие в зависимост от конкретните условия и отделния случай на всеки ученик; ефективно провеждане на консултациите и допълнителните занимания с децата и учениците, информиране на дирекция „Социално подпомагане“ за учениците, допуснали повече от пет неизвинени отсъствия в рамките на един месец; своевременно информиране на родителите за отсъствията и за успеха на учениците и провеждане на съвместни дейности с родителите; активизиране на ученическото самоуправление и включване на учениците в занимания по интереси и др.

8. Анализ на основните предизвикателства пред политиките за периода 2013 - 2020 г.

8.1. Преглед на основни статистически показатели, свързани с населението 18 -24 години, което не участва в образование и обучение и е без завършено средно образование

Резултатите от „Наблюдението на работната сила“, извършено от Евростат през 2012 г., показват, че **делът на преждевременно напусналите училище на възраст 18-24 години в България е 12,5%** спрямо 12,8% за ЕС-27. През последните 5 години, с изключение на 2009 г., делът на преждевременно напусналите училище в България е по-нисък от средноевропейския за ЕС-27, като темповете, с които в страната ни намалява делът на преждевременно напусналите училище, са значително по-ускорени от средните за ЕС.

Преждевременното напускане на училище засяга диспропорционално възможностите за развитие, основани на квалифицираните човешки ресурси, в различните региони и типове населени места. В България са налице значителни дисбаланси в образователната структура на населението по местоживееене - докато сред жителите на градовете 71,6% имат завършено най-малко средно образование, то в селата процентът е 40,3%. Продължава да е висок делът на населението в селата, което е с ниска степен на образование или изобщо без образование.

Една от групите с повишен риск за преждевременно напускане на училище е групата на децата, които не са включени в системата на предучилищното възпитание и подготовка. Непосещаването на детска градина повишава риска от възникването на обучителни затруднения в училище, особено за децата от уязвимите групи. Тези затруднения обикновено се проявяват още в началния етап на образование и могат да станат причина за преждевременното напускане на училище.

Според НСИ най-голяма при отпадналите от училище е групата на учениците, които са прекъснали образованието си по семейни причини.

Напуснали по причини и степен на образование	Учебни години			
	2008/2009	2009/2010	2010/2011	2011/2012
Поради нежелание	4536	3596	3473	3003
Семейни причини	10259	9821	9123	8975
Заминали в чужбина	3769	4802	5052	5367

Особено тревожна е тенденцията на нарастването на броя на учениците, които напускат училище поради заминаване в чужбина. Делът им за периода 2008/2009 - 2011/2012 учебна година е нараснал с 49,40%. Съществуващите механизми за обмен на данни между България и страните, към които е насочен основният емигрантски поток, не позволяват да се проследи каква част от заминалите в чужбина ученици продължават обучението си в държавата на новото си местопребиваване.

8.2. Участие в образование и обучение на младежи във възрастовата група 18 - 24 години

По данни на Евростат България е на челно място сред страните в Европейския съюз по показателя за младите хора във възрастовата група 18 - 24 години, които не са заети и не са включени в образование и обучение. През 2011 г. в ЕС неучащите и незаетите в тази възрастова група са 16,7%, докато в България делът им е с 11,2% процентни пункта по-висок - 27,9%². Значителна част от тези младежи - 38%, не са завършили по-високо от основно образование. Само в групата на преждевременно напусналите образование приблизително 82% са безработни, като половината от тях не търсят активно работа и не желаят да работят. Въпреки това много малко от тях се завръщат в училище, за да повишат образованието си.

8.3. Социална и икономическа значимост на преждевременното напускане на образователната система

Още по-големи са различията и по отношение на възможностите за намиране на работа. В сравнение с хората, завършили средно образование, шансът за заетост при по-ниско образование е значително по-нисък.

Предаването между поколенията на бедността, свързана с нисък образователен статус, е значим негативен социален ефект от преждевременното напускане на училище, който засилва допълнително социалното изключване. Вероятността за отпадане от училище на децата от семейства, в които най-високата степен на образование на главата на домакинството е начално или по-ниско образование, е два пъти по-голяма, отколкото за децата от семейства, в които родителите са с по-високо от начално и по-ниско от средно образование и почти 12 пъти по-голяма за децата от семейства, в които главата на домакинството е със завършено средно образование.

Преждевременното напускане на училище води още до нарастване на рисковете от социално изключване, застрашава сигурността и стабилността на обществото и е

предпоставка за влошаване на качеството на живот на сегашното и на следващите поколения. Здравният статус и достъпът до ресурси и услуги, които могат да осигурят по-добър стандарт и продължителност на живота в добро здраве и благосъстояние, са в пряка зависимост от получената по-висока степен на образование.

Посочените последици са показателни за мащаба и степента на негативното влияние на преждевременното напускане на училище върху индивидуалните съдби на пряко засегнатите и благосъстоянието на техните семейства, върху възможностите за развитие на техните общности и върху цялостното социално-икономическо развитие на страната в средносрочен и дългосрочен план, поради което данните за дела на преждеременно напусналите образователната система в България не трябва да успокояват, а да насърчават изпълнението на всеобхватна и интегрирана политика за превенция на явлението, както и за неговото преодоляване там, където съществува.

8.4. Управление на информацията за преждеременно напусналите училище

Наблюдение на преместените и отпадналите ученици се извършва от НСИ и МОН - от Центъра за информационно осигуряване на образованието (чрез платформата АДМИН) и от дирекция „Организация, контрол и инспектиране“. От учебната 2012/2013 година е въведен уеб-базиран регистър на движението на децата и учениците, който проследява броя на децата в детските градини и на учениците в общообразователните и професионалните училища, в училищата по изкуства и култура и в специалните училища. За децата и учениците в този регистър се отразяват процесите на записване, преместване и напускане на образователната система, а за учениците и преминаването в друга форма на обучение. Данните се въвеждат в училищата и детските градини и се отразяват в регистъра в реално време. Достъп до регистъра имат експерти от МОН, РИО, общинските администрации, както и директорите на училищата и детските градини. Създаването и усъвършенстването на регистъра е предпоставка за осъществяването на политики, основани на единна и надеждна система за управление на информацията, свързана с преждевременното напускане на училище, при защита на личните данни.

СТРАТЕГИЧЕСКА ЦЕЛ И ОПЕРАТИВНИ ЦЕЛИ НА СТРАТЕГИЯТА

СТРАТЕГИЧЕСКА ЦЕЛ:

Осигуряване на равен достъп и подкрепа за развитие и приобщаване в системата на предучилищното възпитание и подготовка и училищното образование на децата и младежите като предпоставка за равноправно социално включване и пълноценна личностна реализация и участие в развитието на местните общности и страната.

ОПЕРАТИВНИ ЦЕЛИ:

1. Разработване, изпълнение и мониторинг на цялостна и интегрирана политика за повишаване на обхвата в образователната система въз основа на междусекторно сътрудничество при ясно разпределение на отговорностите и взаимодействие между различните равнища на управление.
2. Идентифициране на рисковите фактори за преждевременното напускане на училище с оглед ограничаване на последиците от тях.
3. Насърчаване включването в образованието на рискови групи и развиване на приобщаващото образование.
4. Увеличаване на разнообразието и ефективността на механизмите и стимулите за включване в образование и обучение.
5. Изграждане на широко публично доверие и подкрепа за политиките за превенция и намаляване на преждевременното напускане на училище.

В изпълнение на целите на Стратегията се очаква да бъдат постигнати следните резултати:

- ❖ разработен междусекторен координационен механизъм на национално, областно и общинско равнище, чийто политики, планове и мерки се основават на систематично наблюдение, анализ, оценка, редовна отчетност и прозрачност, от които да произтичат коригиращи действия, разпределение на ресурси, насочване на инвестиции съобразно потребностите на съответните равнища;
- ❖ подобрени съществуващите механизми и процедури за управление на информацията с оглед усъвършенстване на Регистъра на движението на децата и учениците, позволяващ проследяване на всеки конкретен случай на дете или ученик в риск от преждевременно напускане на училище;
- ❖ повишен обхвата в детските градини и училища чрез насърчаване на записването и редовното посещаване;
- ❖ предложени междусекторни услуги за образователна и социална подкрепа;
- ❖ подобрени резултати от обучението и осигуряване на подходяща образователна подкрепа за развитие на всяко дете и ученик;
- ❖ синхронизирано образование и обучение с изискванията на пазара на труда.

ПОЛИТИКИ И КЛЮЧОВИ МЕРКИ ЗА ПРЕДОТВРЯВАНЕ НА ПРЕЖДЕВРЕМЕННОТО НАПУСКАНЕ НА УЧИЛИЩЕ

Постигането на стратегическата и оперативните цели на стратегията се осъществява чрез:

Превенция, която цели предотвратяване на възникването на предпоставки за преждевременно напускане на училище, както и ограничаване на условията, които го благоприятстват. Политиките и мерките за превенция са насочени от образованието и грижите в ранна детска възраст до завършване на средното образование.

Интервенция, която цели създаването на условия за ограничаване на преждевременно напускане при отчитане на конкретните заплахи на равнището на отделните лица, следвайки принципа за решаване на проблемите на най-ниско равнище.

Компенсиране, което има за цел да подпомогне преждевременно напусналите училище отново да се включат в образованието, като им бъдат предложени разнообразни и достъпни форми за завръщане в системата на образование и обучение и/или придобиване на квалификация.

КЛЮЧОВИ МЕРКИ

1. Политики за **превенция** на преждевременно напускане на училище

1.1. Осигуряване на позитивна образователна среда - училищен климат, атмосфера на взаимоотношения, управление

Позитивната образователна среда е свързана с ясно дефиниране на правата, задълженията и отговорностите на участниците в образователния процес за осигуряване на условия за образование, благоприятстващо развитието на личността на всяко дете и ученик, както и с подобряване взаимодействието в образователните институции.

1.1.1: Разработване и изпълнение на политики в детската градина и училището

Позитивната образователна среда във всяка детска градина и училище е ключова мярка в превенцията на преждевременно напускане на училище, като във формирането ѝ се включват дейности като: разработване и изпълнение на собствена програма за превенция, подобряване на капацитета на педагогическите екипи за идентифициране на причините за отпадане, разработване и прилагане на механизми за контрол, оценка и самооценка на дейността на директора и педагогическите специалисти по отношение намаляването на отсъствията, разработването на система за намаляване на отсъствията на децата и учениците, партньорството с други заинтересовани страни и специалисти за работа със уязвими семейства и общности, развиване на дейности в подкрепа на всяко дете и ученик, активно взаимодействие между родители, деца и ученици и педагогически специалисти, развиване на междуучилищни инициативи и системен обмен на добри практики за превенция на преждевременно напускане на училище, използване на ученическото самоуправление и др. Разработването на системата за ранно предупреждение във всяка детска градина и училище е особено важна за предотвратяване на бъдещи проблеми. Превантивните дейности от системата са свързани с идентифициране на децата и учениците, застрашени от преждевременно напускане на училище, както и на причините за всеки конкретен случай.

1.1.2. Развиване на общински политики

Развиването на общинските политики за ограничаване на дела на преждевременно напусналите училище са свързани с координацията и управлението на информационните потоци за обхвата на подлежащите на задължително образование, осигуряване на здравословна и сигурна образователна среда за децата и учениците, прилагането на ефективно партньорство между заинтересованите институции, прилагането на нормативно зададените механизми за интервенция по отношение на семействата, които не осигуряват достъп на децата си до училище, засилване на информираността на семействата и общностите с деца в риск от преждевременно напускане на училище за ползите от образованието.

1.1.3. Развиване на национални политики

Развитието на националните политики следва да е насочено към създаване на условия и прилагането на контрол при изпълнението на нормативната уредба, разработването на механизми за мониторинг върху изпълнението на политиките, свързани с намаляването на дела на преждевременно напусналите училище, популяризирането на финансовите и социално-икономическите резултати от намаляването на дела на преждевременно напусналите училище и анализ на връзката между изключването от образованието и социалното изключване, здравословните проблеми, престъпността, безработицата и др., прилагане на междусекторен подход и създаване на условия за популяризиране на добрите практики, създаване и поддържане на национална система за проследяване на децата и учениците в риск от преждевременно напускане на училище и на никога непосещавалите училище.

1.2. Повишаване качеството на образованието като предпоставка за развитие на личността на всяко дете и ученик и предотвратяване на преждевременното напускане на училище

В това отношение следва да се постави акцент върху:

- актуализиране на учебните програми и разработването на учебници и учебни помагала с акцент върху практическата насоченост;
- оценяване, установяващо резултати и осигуряващо обратна връзка, за поддържане и стимулиране на мотивацията за учене, както и мониторинг на качеството на образователния процес;
- прилагане на съвременни подходи на преподаване, съобразени с индивидуалността на детето и ученика като партньор в образователния процес;
- задължителна квалификация на педагогическите специалисти, насочена към идентифициране и справяне със случаите на риск от преждевременно напускане на училище;
- назначаване на помощник на учителя и помощник-възпитател при идентифицирана необходимост;
- развиване и популяризиране на нови форми на обучение;
- формиране на нагласа за учене през целия живот от най-ранна възраст.

1.3. Осигуряване на достъп до образование и повишаване на качеството на образованието за децата и учениците от уязвими етнически общности

За целта е необходимо да се реализират политики за преодоляване на обособяването по етническа принадлежност на децата и учениците в групи и паралелки, ориентирани на обучението към работа в мултикултурна група и клас, като същевременно се повиши интеркултурната компетентност на всички участници в образователния процес. Там, където е необходимо, следва да се предоставя допълнително обучение по български език, като паралелно с това се осигурява възможност и за обучение по майчин език.

1.4. Достъп до качествено образование за деца и ученици със специални образователни потребности

Междусекторният подход, разработването и изпълнението на политики на национално, регионално и общинско равнище следва да осигуряват приобщаващо образование за децата и учениците със специални образователни потребности чрез:

- създаване и ефективно функциониране на достъпни центрове, предоставящи адекватна подкрепа за всяко дете и ученик;
- развитие капацитета на учителите от общообразователните училища и детските градини за работа с децата и с учениците със специални образователни потребности, както и на специалистите, работещи с деца и ученици за прилагане на единна методика за оценяване на образователните им потребности;
- изграждане на педагогическа и специализирана подкрепяща среда за всяко дете и ученик за осигуряване на приобщаващото образование.

2. Политики за **интервенция** на преждевременно напусналите училище

2.1. Повишаване участието и ангажираността на родителите

Родителите и местната общност са участници в процеса на образование. Те са основен фактор за подпомагане на децата и младите хора в риск от преждевременно напускане на училище и трябва да бъдат насърчавани чрез:

- популяризиране на добри практики и възможности за участие в мрежи за включване на родителите и местната общност в мерки за предотвратяване на преждевременното напускане на училище;
- повишаване отговорността на родителите и тяхната активност за сътрудничество с учителите и училищното ръководство с цел развитието на децата им с фокус върху родители от уязвими групи за насърчаване на редовното посещаване на детската градина и училището;
- включване в осъществяването на граждански контрол в управлението на образователните институции.

2.2. Утвърждаване на индивидуалното и групово наставничество

- разработване на политики за ненасилие и изграждане на силна училищна общност;
- развиване на индивидуалното и груповото наставничество за оказване на помощ на деца, ученици, родители и педагогически специалисти с цел преодоляване на трудности в образователен, социален или личен план;
- осигуряване на ефективна комуникация за навременното идентифициране и разрешаване на възникнали проблеми;

- повишаване привлекателността на класното ръководство и ролята на класния ръководител за индивидуално консултиране;
- работа по развитие на класа като екип;
- провеждане на консултации и своевременна намеса при поведение, изискващо намеса;
- изграждане и прилагане на практиката „ученици-наставници“ за функциониране на сплотена училищна общност, основана на екипна работа, взаимна подкрепа и солидарност;
- ангажиране на ученическите парламенти с дейности за интервенция при преждевременно напускане на училище.

2.3. Кариерно ориентиране и консултиране

- изграждане и прилагане на система за кариерно ориентиране и консултиране в различните възрастови категории за мотивиране за продължаване на образованието и придобиване на квалификация;
- популяризиране на ползата от придобиване на професионална квалификация като възможност за реализация при риск от преждевременно напускане на училище.

2.4. Развиване на модели за придобиване на професионална квалификация

- обвързване на преподаваните професии с пазара на труда и с тенденциите за развитието му в региона;
- разработване на учебни планове за придобиване на квалификация по част от професия съобразно възрастовите особености на учениците в задължителна училищна възраст;
- партньорство между бизнеса и професионалното образование;
- подобряване качеството на практическото обучение в професионалното образование.

2.5. Подкрепа за развитието на децата и учениците

- назначаване на педагогически съветници и/или психолози и/или ресурсни учители в детските градини и училищата - при идентифицирана нужда;
- създаване на екипи, които да работят съвместно с родителите, органите за закрила правата на детето и органите за борба срещу противообществените прояви на малолетните и непълнолетните;
- развитие на ученическото самоуправление чрез ученическите съвети/парламенти с подкрепа от училището и от органите на местно самоуправление;
- въвеждане на съвременни подходи за управление на дисциплината за преодоляване на фрагментарността в това отношение и постигане на последователна политика в областта на възпитанието.

2.6. Прилагане на системи за ранно предупреждение

След идентифициране на децата и учениците, застрашени от преждевременно напускане на училище и причините за това, следва да се прилагат конкретни мерки за всеки застрашен, като:

- работа със семейството му;
- насочване за работа с психолог, педагогически съветник, младежки или социален работник, препоръка за включване в полуинтернатна група или целодневна организация на учебния ден и др.;
- допълнителни занимания/консултации, насочване към дейности по интереси;
- мотивиране за продължаване на образованието в следваща степен или за придобиване на професионална квалификация.

2.7. Развитие на занимания по интереси

Заниманията по интереси имат доказан ефект като средство за повишаване удовлетвореността на децата и учениците от живота в детската градина и училището и ограничаване на преждевременното напускане на училище. Те осмислят свободното време на учениците чрез изява в предпочитана дейност, приобщават и мотивират, включително деца и ученици с идентифицирани потребности от специфична подкрепа, деца и ученици в риск от отпадане и/или с прояви на агресия и/или насилие. Тези занимания повишават мотивацията за участие в образователния процес и допринасят за развиване на знания, умения и компетентности.

2.8. Подпомагане на ученици, застрашени от преждеременно напускане на училище, по финансови причини

Една от основните причини за преждевременното напускане на училище е липсата на финансови средства на семейството за осигуряване на редовното присъствие и активното участие на децата и учениците в образователния процес. Целевата финансова подкрепа може да включва:

- частично или пълно заплащане на таксите от общината в детските градини за децата от семейства с ниски доходи;
- реализиране на училищни политики чрез разработени правила за отпускане на стипендии за насърчаване повишаването на образователните резултати, подпомагане на достъпа до образование и предотвратяване на отпадането.

3. Политики за **компенсиране** на ефекта от преждевременното напускане на училище

3.1. Създаване на подходящи условия за реинтегриране в образователната система на преждеременно напусналите я

- завръщане на преждеременно напусналите училище към формалната система на образование и обучение чрез използването на различни форми на обучение: дистанционна, вечерна, задочна, кореспондентска;
- участие на преждеременно напусналите училище в курсове за ограмотяване, допринасящи за социална интеграция и включване в пазара на труда;
- популяризиране на възможностите за учене в клубове, библиотеки, читалища, младежки информационно-консултантски центрове, регионални и местни центрове;
- създаване на възможности за самостоятелно учене с цел признаване на резултати;

- увеличаване на възможностите за учене на работното място, с акцент върху разкриването на повече места за стажуване и чиракуване и мотивиране на местния бизнес за приемане на стажанти и чираци;
- осигуряване на устойчиви механизми и средства за гарантиране на възможност за включване в образование и обучение на лишените от свобода.

3.2. Изграждане на национална система за валидиране на компетентности, придобити чрез неформално обучение и/или информално учене

- Нормативно регламентиране на процедурите за валидиране на компетентности, както и на гъвкави пътеки за придобиване на професионална квалификация;
- Изграждане на система за признаване и валидиране на компетентности, придобити в процес на неформално образование и/или самостоятелно учене.

КООРДИНАЦИОНЕН МЕХАНИЗЪМ ЗА ПРИЛАГАНЕ НА СТРАТЕГИЯТА

За целите на ефективното изпълнение на Стратегията е необходимо да бъде създаден Координационен механизъм, обединяващ усилията на МОН, МК, МЗХ, МП, МТСП, ММС, МРР, МВР, други министерства, ведомства, граждани и местна власт. Механизмът следва да бъде базиран на подобряване управлението на информацията и преодоляване на несъответствията между съществуващите информационни системи за лицата в задължителна предучилищна и училищна възраст.

- Ролята на общините да развиват политики за образование, здравеопазване и култура с оглед развитието на икономиката и бизнеса на регионите;
- Участие на неправителствения сектор в разработването и изпълнението на специфични политики за образование и в подобряването на материално-техническите, социалните и психолого-педагогическите условия, свързани с образователната система, включително и чрез възможностите на публично-частното партньорство. Планът за изпълнение на Стратегията за намаляване дела на преждевременно напусналите образователната система (2013–2020) за периода 2014–2015 г. е разработен в изпълнение на Стратегията. В първия план за изпълнение на Стратегията за периода 2014–2015 година е обърнато особено внимание на няколко елемента:
- Преимуществено са разработени мерки, свързани с превенцията, като най-работещи по отношение справянето с риска от отпадане от училище.
- Поставя се акцент върху засилената информационна дейност на всички нива за популяризиране на ползите от образование, заедно с обмена на добри и работещи практики между всички заинтересовани страни.
- Поставя се началото на разработване на система за ранно предупреждение, която да бъде напълно функционираща в рамките на действието на Стратегията. Системата ще осигури постоянна и надеждна информация за движението на учениците в рамките на страната и възможности за проследяване на тяхното образование и развитие. Отчитането на първия двугодишен план ще се извърши до 30 октомври 2015 г. Успоредно с отчета ще се извърши оценка на въздействието на Плана и ще се набележат стъпки за изпълнение на Стратегията.

ДОБРИ ПРАКТИКИ

Създаване на учебно предприятие в средно общообразователно училище с професионални паралелки

Средно общообразователно училище "Асен Златаров" е единственото средно училище на територията на Община Шабла. То е средишно училище. В него се обучават 330 ученици от I - XII клас, разпределени в 15 паралелки, като 10% от тях са приходящи от близките села в общината - Горун, Тюленово, Езерец, Крапец, Ваклино, Дуранкулак, Черноморци, Смин.

Специфичен за училището е съставът на учениците - 40% са от ромски произход, 2% са български турци и останалите са етнически българи. Това са деца с различна степен на социализация и личностно развитие.

От 2008 година насам икономическите притеснения, бедността, безработицата на родителите, пониженият стандарт на живот засегнаха население на общината и поставиха децата в затруднена битова ситуация и най-вече тези от ромски произход.

Ръководството и колективът на СОУ „Асен Златаров“ бяха изправени пред редица проблеми, касаещи задържането и преждевременното напускане на ученици от училище. Проблем актуален за цялата страна, но за малките градчета, каквото е нашето, е от жизнено значение, защото затварянето на едно училище води след себе си други проблеми, а именно до обезлюдяване на района.

Структурната реформа в българското образование, свързана с въвеждане на делегирани бюджети, единни разходни стандарти и оптимизация на училищната мрежа изостри допълнително проблема с отпадането и необхващането на деца в задължителна училищна възраст.

От 2011 в СОУ „Асен Златаров“, гр.Шабла се възстанови целодневната организация на обучение за учениците от I клас. Със собствени средства се ремонтира столовата за хранене и кухнята, за да се осигури хранене за учениците. Целодневната форма на обучение стана още по-необходима и наложи поетапна организация на целодневното обучение за учениците до VIII клас на базата на изпълнение на национален проект «Подобряване на качеството на образование в средишните училища чрез въвеждане на целодневна организация на учебния процес», съфинансиран от Европейския социален фонд по Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси“ от 2012 до 2015 година.

Нашата цел бе с предприетите мерки да привлечем и задържим учениците в училище, защото пред нас стояха специфични проблеми на учениците от етническите малцинства. Най-наболелите от тях са:

- ✓ Нередовно посещаване и отпадане от училище;
- ✓ Честите отсъствия от учебни занятия;
- ✓ Трудното усвояване на учебното съдържание;

- ✓ Никаква помощ и заинтересованост от страна на родителите;
- ✓ Тежко финансово състояние;
- ✓ Конфликти в семейството, проблеми между родителите (развод, нови партньори на родителите, пиянство, побой);
- ✓ Смяна на местоживеенето, трудова миграция на родителите;
- ✓ Прекъснали обучението си поради сключване на брак, раждане на дете;
- ✓ Необходимост за извършване на работа в дома, грижа за роднини, близки;

Много от семействата са безработни, други разчитат на временна заетост/сезонна селскостопанска работа/, някои на месечните добавки за деца. Родителите не могат да осигуряват на децата си учебни помагала, дрехи, обувки и неща от първа необходимост. Живеят при крайно лоши битови условия и са на ръба на оцеляването. Голяма част от родителите не са образовани и не считат за необходимост децата им да посещават училище. По този начин нагласата за липсата на значимост на образованието се пренася от поколение на поколение и навлиза дълбоко като цялостно разбиране в общността. Концепцията на родителите, че детето не се нуждае от образование, се отразява върху мотивацията му. Те проектират своите възгледи и убеждения върху детето, което постепенно усвоява техния модел и не възприема училището като ценност. Незаинтересоваността на родителите по отношение на образованието на децата е основен проблем, защото „родителите често не виждат перспективи техният живот и този на децата им да се подобри чрез по-високо образование”.

Осъзнавайки важността на проблема екипът на СОУ „Асен Златаров” – гр.Шабла направи проучване на причините за отпадане на ученици в задължителна училищна възраст от училището. Насочи усилията си към премахване на условията, зависещи от педагогическия колектив, за отпадане на ученици.

- ✓ Преподавателите в училище са предприели действия за пълното обхващане на всички деца включително и ромските в задължителна училищна възраст в системата на народната просвета и работа с отпадналите деца за връщането им в училище;
- ✓ Целодневна организация при учениците от I до VIII клас, задължителните учебни часове се съчетават с форми на самоподготовка, занимания по интереси и организиран отдих, с това се цели повишаване на тяхната мотивация и преодоляване на пропуските в знанията;
- ✓ Допълнително за преодоляване на пропуските на учениците се работи и по национална програма „С грижа за всеки ученик”, по модул „Осигуряване на допълнително обучение на учениците от начален и прогимназиален етап на основното образование за повишаване на постиженията в общообразователната подготовка;
- ✓ Осигуряване на безплатни учебници и учебни помагала за учениците в I –VII клас;

- ✓ Осигуряване на безплатен превоз до училище за пътуващите ученици от селата;
- ✓ Осигуряване на закуска и/или плод, и/или мляко/чай, включително млечно-кисели продукти на всеки ученик в I - IV клас;
- ✓ Провеждат се благотворителни кампании с цел подпомагане на деца в трудно социално положение;
- ✓ Училището работи в тясна връзка както с Общинска Администрация, Шабла, така и с отдела „Социално подпомагане“ и „Закрила на детето“
- ✓ За да бъде в помощ на неграмотните родители или такива, ученици, които са напуснали преждевременно обучението си училището от 2013г. училището работи по национална програма „Нов шанс“. На тези лица им се дава втора възможност за да продължат образованието си. Всичко това дава положителни резултати.

Не могат да се пренебрегнат и демографските фактори - ниската раждаемост, която води до непрекъснато намаляване броя на учениците всяка година. Положението в това отношение е доста тревожно за учениците от гимназиалния етап на обучение IX – XII клас. До 2008г. учениците се обучаваха в профили „Информационни технологии“, „Предприемачество и бизнес“, „Туризъм“ и професионална „Готвач“, „Сервитьор – барман“ и паралелките на класовете бяха по две.

От 2009 г. поради демографски и икономически причини, започна да се преминава поетапно към една паралелка от клас с две професии. През последните години се предлагат професионални паралелки, съобразени с характерните особености на района и нуждата от квалифицирана работна ръка, която да запълни свободните позиции. Учениците от малкия град са лишени от възможностите, които предоставя големия град, и затова става все по-трудно да мотивираме и задържаме учениците да продължат средното си образование в СОУ „Асен Златаров“. Обучението по нищо не се различава - доказателство за това са високите постижения на учениците от олимпиади, конкурси, национални и международни състезания, дължащи се на професионализма на учителския колектив.

От 2011 г. в СОУ "Асен Златаров е регистрирано в Мрежата на българските тренировъчни предприятия към Центъра на учебно-тренировъчните фирми /ЦУТФ/ и успешно прилага метода на тренировъчните предприятия в часовете „Работа по проект“ в XI клас и производствена практика в XII клас, като идеята е учениците да получават максимално практически умения и знания, с които да са конкурентноспособни на пазара на труда, а също така и на своите връсници в големите градове.

Така бе създадена първата тренировъчна фирма „Грийнрест“ ООД от ученици от XI клас през 2011г., които приеха предизвикателството да работят в екип, всички ученици бяха много мотивирани, използваха творческите си възможности, предприемаческото мислене, и въпреки липса на фирма ментор на наша територия, успяха да изградят

стратегия на фирма, пречупена през призмата на тяхното въображение, чиято цел беше да запълни пазарната ниша на наша територия. Дойде и следващото предизвикателство XV Международен панаир ТФ ФЕСТ 2012 „Млад предприемач“ в град Пловдив. Решиха да се включат като изложители, а също така и в конкурсите. Като училище, което за първи път прохожда в тези изложения, представянето бе на ниво и тренировъчното предприятие бе удостоено с три първи места.

Така прилагането на метода на тренировъчното предприятие в СОУ „Асен Златаров“ се превърна в рекламно послание към тези, на които им предстои да направят своя избор на професия в IX клас, с организирането на „Дни на професията“, „Ден на отворените врати“, в които бивши и настоящи ученици, работодатели и работещи споделят мисли, отговарят на въпроси, презентират своята работа в УТФ през годините. Бившите ученици мотивират тези, които са след тях и ги убеждават да не се отказват от шанса, който им се дава. Ако имат възможността да се включат в работата на тренировъчните предприятия и да дадат свобода на творческите си идеи, да бъдат предприемчиви и да не се страхуват.

Така се стигна до създаването и на втората учебно тренировъчна фирма „Биофючър“ в рамките на три години. В нея учениците работиха с много ентузиазъм. От самото начало бяха решили, че ще се включат в XVII Международен панаир ТФ ФЕСТ 2014 „Млад предприемач“ Пловдив. Отговорността на всеки към проблемите на тренировъчното предприятие бяха на преден план. Участието във всички възможни конкурси даде силата и вярата на учениците да покажат най-добрите си страни, като допринесат с идеи и много работа така, че всичко, което се изискваше, да получи необходимата визия, опит, умения, стратегия. Така УТФ „Биофючър“ стана комплексен победител и получи още два приза през 2014.

На въпроса „На какво ви научи учебното предприятие и участието ви в Панаира на УТФ“ учениците отговарят:

Преди всичко ме научи да работя ефективно в екип и да изслушвам мнението и идеите на останалите. Работата в УТФ поощрява и стимулира креативно мислене, което лежи в основата на получаване на добри резултати. Научи ме да се справям със стресови ситуации и да не се плаша от провала. Получих знания и придобих умения, които несъмнено ще ми бъдат от полза в по-нататъшното ми кариерно развитие.

Панаирът е кулминацията на УТФ. Там имаш реалната възможност да сравниш качествата на своята фирма с тези на останалите. Определено придобиваш опит и виждаш дали си изпуснал нещо в процеса на формиране и развитие на фирмата. Освен това се запознаваш с много нови и различни хора и, с които обменяте опит и споделяте идеи.

Николета Ташева /УТФ „Биофючър“/

„В УТФ аз научих как не само да придобивам знания, но и да ги използвам в практиката дори и извън учебния процес, да решавам проблеми по иновативни и оригинални начини, да работя в екип и сама да поемам инициатива. УТФ учи на отговорност и задължение как да впрегнем творчество в решаването на проблеми и как да се сработим с други хора за максимално добри резултати. Панаириите са финалната стъпка в обучението и най-важната. При участието в такива мероприятия всеки ученик може да види резултатите от обучението да разбере същността и смисъла на това, което прави. Да се само мотивира за подобряване на уменията и знанията, които е натрупал до момента и да разбере как ефективно да ги ползва в реалния живот.“

Даниела Томова /ТФ „Грийнрест/

През месец февруари в СОУ „Асен Златаров“ беше проведен ден на професия „Сътрудник в бизнес услуги“ организиран от учениците от X, XI, XII клас, с помощта на презентации, видео филми и изграждане на щандове големите ученици демонстрираха пред учениците от VII и VIII, пред учители, родители и общественост това, което изучават, като акцентът беше работата в УТФ и участието на учениците в изложенията на УТФ.